

Eufemia Teichmann, Krzysztof Falkowski

Kierunki i możliwości współpracy Polski, Litwy i Obwodu Kalinigradzkiego Federacji Rosyjskiej w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej

International Journal of Management and Economics 13, 85-111

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eufemia Teichmann
Krzysztof Falkowski
Instytut Gospodarki Światowej

Kierunki i możliwości współpracy Polski, Litwy i Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej

Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest współpraca Polski i Litwy z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Poszukuje się odpowiedzi na pytanie, czy istniejące kierunki i formy współpracy z tą częścią Rosji wyczerpują możliwości tworzenia strefy dobrego sąsiedztwa w regionie południowo-wschodniego Bałtyku w kontekście rozszerzenia UE o Polskę i Litwę.

Przesłanką podjęcia tematu jest rosnące międzynarodowe znaczenie Wschodniego Bałtyku w stosunkach europejskich:

- „Północny Wymiar UE”, adresowany głównie do północno-zachodnich regionów Rosji oraz Litwy, Łotwy i Estonii,
- nasilający się dialog polityczny między UE a Federacją Rosyjską na temat skutków rozszerzenia UE o Polskę i Litwę dla Obwodu Kaliningradzkiego, który w przyszłości stanie się rosyjską enklawą wewnątrz UE,
- partnerstwo strategiczne Polski i Litwy wynikające z identyczności celów zagranicznych, tj. uzyskania dobrych stosunków z sąsiadami, członkostwa w UE oraz w NATO,
- zaangażowanie Litwy i Polski w bałtycką współpracę regionalną zbliżające się członkostwo Polski i Litwy we wspólnocie europejskiej.

Stanowisko Rosji i UE w kwestii skutków rozszerzenia UE o Polskę i Litwę dla Obszaru Kaliningradzkiego

Dla społeczności europejskiej Obwód Kaliningradzki jest integralną częścią Federacji Rosyjskiej, rozdzieloną przez terytorium niepodległej Litwy. Ta izolacja wydaje się być zarówno upośledzeniem, jak i szansą dla Obwodu. O tych ostatnich świadczy powolny napływ ludności i rozpoczęty proces tworzenia się regionalnej tożsamości, tj. dostrzeganie przez młode pokolenie Kaliningradczyków własnej specyfiki w ramach wielkiej Rosji.¹

Negatywne zjawiska społeczno-gospodarcze w samym Obwodzie Kalinińskim oraz intensywne zmiany w jego bezpośrednim otoczeniu zagranicznym pozwalają mówić o tym obszarze jako o peryferiach zarówno Rosji, jak i europejskiej przestrzeni, stworzonej przez UE. Podwójna peryferyjność Obwodu jest niebezpieczna nie tylko dla Rosji, ale też dla Europy, bowiem łamie niejako jednolitą paneuropejską przestrzeń, a pogłębiające się różnice pomiędzy OK a jego bezpośrednimi sąsiadami wynikające z integracji europejskiej mogą stać się czynnikiem destabilizacji w regionie bałtyckim. Przenikanie socjalnych i ekologicznych zagrożeń traktowane jest w Brukseli jako zagrożenie europejskiego bezpieczeństwa (warto zauważyć, że więcej tego rodzaju zagrożeń jest w Europie wzdłuż potencjalnych granic UE z Albanią, Bułgarią czy Rumunią).

Nie można oczekiwać, że ta podwójna peryferyjność będzie zaakceptowana przez Federację Rosyjską czy też władze regionalne samego Obwodu Kalinińskiego. Wyjściem proponowanym przez Rosję wydaje się rola Obwodu jako „regionu pilotażowego we współpracy FR z UE w XXI w.”².

Generalne założenia koncepcji są zawarte w Strategii Rozwoju stosunków Federacji Rosyjskiej z UE w okresie 2000-2010: „Należy rozważyć specyficzną geopolityczną i ekonomiczną sytuację w Obwodzie w celu stworzenia koniecznych warunków zewnętrznych dla jego egzystencji i rozwoju jako nieodłącznej części Federacji Rosyjskiej oraz aktywnego uczestnika współpracy transportowej i regionalnej. Należy określić przyszłą specjalizację gospodarczą, energetyczną i transportową Obwodu, która zapewni jego efektywne funkcjonowanie w nowych warunkach i trwale powiąże go systemem transportowym z głównym terytorium Rosji. Jeśli to będzie konieczne, należy pracować nad specjalnym porozumieniem z UE, chroniącym w procesie poszerzenia UE interesy Obwodu jako podmiotu Federacji Rosyjskiej i przekształcającym go w region pilotażowy współpracy pomiędzy Rosją a UE w XXI w.” (wolne tłumaczenie autorki).

„Pilotażowy region” zawiera w sobie dwa elementy składowe, które wymagają sprecyzowania:

- 1) formuła rozwoju Obwodu,
- 2) formuła stosunków Unia Europejska – Federacja Rosyjska.

Formuła rozwoju przewiduje wprowadzenie na obszarze Obwodu Kalinińskiego instytucji, mechanizmów i reguł gospodarki rynkowej, które są nowe dla Rosji, ale wspólne dla Europy, tym samym sprowadza się do instytucjonalnej kompatybilności Rosji z Europą. W konsekwencji gospodarka Obwodu może być bardziej liberalna a zarazem bardziej przejrzysta.

Idea „pilotażowego regionu” może wnieść więcej zaufania i otwartości do stosunków pomiędzy FR a UE. Umożliwia ona przekształcenie programu unijnej pomocy technicznej udzielanej Rosji w program **technicznego partnerstwa**, w którym eksperci rosyjscy i europejscy pracują razem, a Federalnego Programu

Celowego Rozwoju Specjalnej Strefy Ekonomicznej – w partnerski program rozwoju Obwodu jako regionu pilotażowego³.

Otwartość, zaufanie i *fair play* to silny polityczny zasób, który swą atrakcyjnością pokonuje inne argumenty polityczne, podkreślające negatywne aspekty i zagrożenia płynące z Obwodu Kaliningradzkiego.

Litwa jest jednym z pierwszych państw, które właściwie zrozumiało problem Obwodu, i pierwszym, które zaproponowało najbardziej racjonalne zasady współpracy – przekształcenia problemów w szansę.

Dotychczasowe stanowisko rosyjskie wobec rozszerzenia UE sprowadza się do żądania, by położenie Obwodu po rozszerzeniu UE nie uległo pogorszeniu. Umożliwić miałyby to specjalne porozumienie zawarte między Moskwą i Brukselą, gwarantujące stabilność rozwoju tego obszaru, który traktowany jest przez Rosję priorytetowo we współpracy regionalnej z UE.

Konkretne postulaty rosyjskie, związane z rozszerzeniem UE są następujące:

- uznanie Obwodu za terytorium, którego mieszkańcy nie będą potrzebować wiz przekraczając granice UE (Rosja miałaby w związku z tym podpisać z UE umowę o readmisji);
- utrzymanie dotychczasowych zasad tranzytu przez Litwę;
- elastyczne podejście Litwy do transportu energii elektrycznej przez jej terytorium (w związku z zamiarem przejścia przez Litwę na standardy europejskie w tej dziedzinie);
- sfinansowanie przez UE przedsięwzięć ekologicznych na terenie Obwodu;
- poprawa infrastruktury granicznej na koszt UE (jako przykład pozytywny wskazano tu doświadczenia polsko-niemieckie);
- złagodzenie zasad certyfikacji towarów wytwarzanych na terenie Obwodu.

Brak jasnej polityki Federacji Rosyjskiej wobec Obwodu był problemem całej minionej dekady, o czym świadczy fiasko Wolnej Strefy Ekonomicznej „Jantar” (1991 r.), czy jej następczyni z 1996 r. – Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Średnio-okresowa Strategia Rozwoju Stosunków FR z UE, przyjęta w 1999 r., podkreślała konieczność zapewnienia pełnej kontroli Moskwy nad Kaliningradem, dodając jedynie, że mógłby on w miarę możliwości spełnić rolę pilotażowego regionu w stosunkach Rosji z UE.

W pierwszym kwartale 2001 r. odbyło się posiedzenie rządu FR poświęcone przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego, a zwłaszcza jego kontaktom z zagranicą, specjalnej strefie, Flocie Bałtyckiej, energetyce i łączności. Czas pokaże, czy nastąpi przełom w polityce Rosji. Istnieje nadzieja na wyklarowanie się stanowiska FR wobec OK. Duże znaczenie przypisuje się w tej sprawie układom personalnym, które w Rosji mają o wiele większe znaczenie niż instytucje, które z kolei odgrywają podstawową rolę w polityce UE. Układ personalny: prezydent Rosji Władimir

mir Putin – obecny gubernator Obwodu Władimir Jegorow będzie istotny przez najbliższe 7-8 lat. Prezydent Putin, w przeciwieństwie do Jelcyna, usabia dążenie do wzmocnienia centrum kosztem samodzielności regionu. Gubernator Jegorow, w przeciwieństwie do swego poprzednika Leonida Gorbienki, jest lojalnym wykonawcą poleceń Putina, ale też jest otwarty na kontakty z zagranicą, w tym z UE. **Najbliższe 7-8 lat zadecyduje o możliwości włączenia Kaliningradu w pan-europejski krwioobieg.**

UE traktuje Kaliningrad jako integralną część swojej polityki wobec Rosji. Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy (PCA) pomiędzy UE a Federacją Rosyjską, podpisane w 1994 r. (weszło w życie w grudniu 1997 r.) postawiło sobie za cel promowanie handlu i inwestycji oraz harmonijnych stosunków gospodarczych pomiędzy stronami.⁴ PCA nie zawiera postanowień odnoszących się bezpośrednio do Obwodu. Nie podkreśla jego specyfiki ani też nie przewiduje specjalnych środków politycznych. Przedmiot i cele PCA zostały potwierdzone we Wspólnej Strategii Unii Europejskiej wobec Rosji, ogłoszonej przez Radę Europejską w czerwcu 1999 r.⁵ W Strategii przewiduje się bezpośredni związek tworzenia strefy wolnego handlu z Rosją z jej członkostwem w Światowej Organizacji Handlu. Rządy prawa i demokracji w Rosji są niezbędnym warunkiem tworzenia strefy wolnego handlu między stronami.

W części dotyczącej regionalnej i transgranicznej współpracy Strategia deklaruje zamiar bardziej efektywnej współpracy z sąsiednimi regionami Rosji (włącznie z Kaliningradem), zwłaszcza w kontekście rozszerzenia UE i Północnego Wymiaru UE, co dotyczy głównie współpracy transgranicznej (w zasadzie bezpośrednio nie dotyczy kwestii handlowych). Zatem, jeżeli przeszkody handlowe między UE a Obwodem nie zostaną usunięte drogą porozumienia o wolnym handlu między UE a FR, potrzebne będą innowacyjne inicjatywy UE oparte na nowym planie działania (New Action Plan – NAP).⁶

W czasie szczytu Rosja – UE w maju 2000 r. strony potwierdziły gotowość podjęcia w ramach istniejących struktur PCA dyskusji na temat wpływu przyszłego rozszerzenia UE na rosyjski handel i interesy gospodarcze, ze szczególnym uwzględnieniem Obwodu Kaliningradzkiego. Ponadto strony wyraziły wspólne zainteresowanie taką mobilizacją potencjałów, by rozszerzenie Unii przyniosło wzrost handlu pomiędzy powiększającą się UE a Rosją oraz pomiędzy Rosją a państwami kandydackimi.⁷

W tekście Strategii Rozszerzenia, opublikowanym 8 listopada 2000 r. przez Komisję Europejską, zamieszczono następujące stwierdzenie: „Obszarem Rosji, który w szczególny sposób odczuje skutki poszerzenia, jest Kaliningrad. Po przystąpieniu Polski i Litwy do UE Kaliningrad stanie się rosyjską enklawą na obszarze UE. Unia musi wypracować, we współpracy z Rosją, Polską i Litwą strategię zagwarantowania, że Kaliningrad również skorzysta ze zwiększonego dobroby-

tu, jaki członkostwo w UE przyniesie jego sąsiadom. Ważnym elementem tej strategii będzie współpraca regionalna.⁸

17 stycznia 2001 r. Komisja Europejska przedłożyła Radzie Unii Europejskiej komunikat pt. „UE i Kaliningrad”. Debata nt. przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego po rozszerzeniu UE o kraje Europy Środkowej i Wschodniej bezpośrednio graniczące z Obwodem, która znajdowała się do tej pory poza głównymi tematami rozmów, jest obecnie jedną z najbardziej wrażliwych kwestii w stosunkach Bruksela-Moskwa. Komunikat przewiduje możliwość prowadzenia oddzielnych konsultacji zainteresowanych stron.

Propozycje działań społeczności międzynarodowej, także polskiej, zmierzają w kierunku tworzenia nowego obszaru przyjaznego sąsiedztwa z OK FR, jakim były dla UE w latach 90. państwa kandydackie w EŚW. Głównymi atrybutami przyjaznego sąsiedztwa powinny stać się:

- ułatwienia w ruchu osobowym z UE (ruch bezwizowy lub wizy łatwo dostępne)
- pomoc unijna przypominająca pomoc dla obecnych państw kandydackich z Europy Środkowo-Wschodniej
- ułatwienia w handlu.⁹

Problemem często podnoszonym przez społeczność międzynarodową jest militarny charakter Obwodu. Nie będzie on przedmiotem naszych rozważań. Potencjał ten ma – zdaniem ekspertów międzynarodowych – charakter defensywny. Duże jest natomiast znaczenie gospodarcze sektora militarnego; tworzy on podstawowy potencjał nabywczy, miejsca pracy, a kadra wojskowa przechodząca do rezerwy buduje struktury gospodarcze (na styku z lokalną administracją, wojskiem i szarą strefą).

Przyczyny, przedmiot i zakres współpracy Litwy z Kaliningradem

Stosunki litewsko-rosyjskie w kwestii Kaliningradu reguluje szereg porozumień dwustronnych. Problem izolacji terytorialnej Obwodu został zidentyfikowany w Porozumieniu między obu państwami zawartym w 1991 r., a dotyczącym współpracy w rozwoju gospodarczym, społecznym i kulturalnym OK. W rejestrze rosyjsko-litewskich porozumień dokument ten jest wymieniony pod nr 2, co świadczy o jego wysokiej randze. Do innych ważnych porozumień zaliczyć trzeba:

- Porozumienie o stosunkach gospodarczych między RL i FR, które umożliwiło wymianę handlową w oparciu o klauzulę największego uprzywilejowania.
- Porozumienie z 1992 r. dotyczące transportu.
- Tymczasowe porozumienie międzyrządowe o ruchu osobowym pomiędzy obu państwami.

- Porozumienie z 1995 r. o przejściach granicznych na litewsko-rosyjskiej granicy.
- Międzyrządowe porozumienie z 1999 r. o długookresowej współpracy pomiędzy Obwodem Kaliningradzkim i regionami litewskimi. Należy je traktować jako fundamentalne dla stosunków sąsiedzkich Litwy i Kaliningradu.

Współpraca Litwy z Obwodem ma pięć priorytetów, ustalonych wspólnie przez obie strony:

- 1) promowanie inwestycji i tworzenie korzystnego klimatu dla inwestowania,
- 2) szkolenie administracji publicznej,
- 3) ochrona środowiska naturalnego,
- 4) bezpieczeństwo cywilne,
- 5) energia i infrastruktura.

Zainicjowano kilka dwu- i wielostronnych projektów we wszystkich w/w dziedzinach, w których realizacji uczestniczą władze lokalne Litwy i Obwodu, przedstawiciele biznesu oraz instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Projekty te w większości zostały zebrane w dokumencie pt. „Inicjatywa Nidzka”, podpisanym 9 lutego 2000 r. w Nidzie i stanowią litewsko-rosyjską odpowiedź na „Wymiar Północny UE” (wspólnie też strony wystąpiły do UE o wsparcie projektowanych zadań). 14 czerwca 2000 r. Rada UE przyjęła plan działania w zakresie „Wymiaru Północnego” w odniesieniu do polityki stosunków zewnętrznych i współpracy transgranicznej Unii Europejskiej (9401/NIS 76). Obecnie przygotowywany jest program działań na lata 2003-2006.

We współpracy z Obwodem Kaliningradzkim Litwa korzysta z różnych mechanizmów: specjalnej grupy roboczej stworzonej w ramach Wspólnej Litewsko-Rosyjskiej Komisji Międzyrządowej; kontaktów między władzami lokalnymi; współpracy w ramach euroregionów „Bałtyk” i „Niemen”; regularnego dialogu politycznego prowadzonego przez MSZ oraz parlamenty obu stron. W 1998 r. MSZ RL podjął decyzję o organizacyjnym wydzieleniu problematyki Kaliningradu z bilateralnej problematyki litewsko-rosyjskiej (powołanie pełnomocnika MSZ ds. współpracy z OK).

Aktywną postawę Litwy w relacjach z Obwodem pozytywnie oceniła społeczność międzynarodowa, w tym zwłaszcza RPMB. Przewodnicząc RPMB w r. 1998, Litwa w znaczącym stopniu umiędzynarodowiła wyzwania wynikające z jej sąsiedztwa z Kaliningradem. Silnie popierając stabilność w regionie, Litwa odgrywa rolę aktywnego politycznego lidera w obszarze Wschodniego Bałtyku.¹⁰ Przyczyny zainteresowania Litwy Obwodem są różnorakie, wśród nich główne przedstawiają się jak poniżej.

Geografia polityczna – granica z Obwodem jest jedyną granicą Litwy z Rosją, a tym samym główne szlaki tranzytowe z i do Obwodu prowadzą przez Litwę.

Aspiracje Litwy do UE. Po pierwsze, Litwa pragnie odegrać rolę „lokomotywy”, która pociągnie obszar Wschodniego Bałtyku do „stacji zwanej UE”. Współpraca Litwy z Obwodem umacnia jej rolę lidera politycznego wśród państw nadbałtyckich, który w praktyce realizuje ideę dobrosąsiedztwa, a przez to działa stabilizująco w obszarze południowo-wschodniego Bałtyku. Po drugie, działania Litwy w odniesieniu do Obwodu pokazują, że jest ona już dojrzałym partnerem (mimo trudności politycznych i gospodarczych), „by zagrać w paneuropejskiej orkiestrze”¹¹.

Dążenie do ochrony litewskiego dziedzictwa kulturalnego. Na terenie Kaliningradu zachowało się wiele obiektów zabytkowych związanych z historią Litwy i na obszarze tym miało miejsce wiele wydarzeń stanowiących momenty zwrotne w dziejach kultury litewskiej (tu ukazała się pierwsza litewska książka Mažvydas ur. 1547 r., pierwsza gramatyka litewska Kleina, pierwszy periodyk litewski Aušra – 1883). Od końca lat 80. zaznacza się zwiększony napływ różnego rodzaju ekspedycji, wycieczek i wypraw ukierunkowanych na zwiedzanie, porządkowanie i konserwowanie miejsc zabytkowych. Ożywiło się też zainteresowanie Litwy lokalnymi skupiskami mniejszości litewskich. W niektórych miejscowościach istnieją szkoły niedzielne, w których naucza się języka litewskiego. Na terenie Republiki Litewskiej powstały i istnieją różnego rodzaju organizacje i fundacje, mające na celu podtrzymywanie i kultywowanie litewkości w Obwodzie Kaliningradzkim. W Kłajpedzie działa m.in. Muzeum Małej Litwy, Centrum Badań Prus Wschodnich (w którym aktywnie działa Alvydas Nikžentaitis z Uniwersytetu Kłajpedzkiego).

Motywy ekonomiczne – rozwój handlu, współpraca inwestycyjna i dzięki temu – dostęp do całego rynku rosyjskiego. Litwa należy do najważniejszych partnerów gospodarczych Obwodu (po RFN i Polsce).¹² Wg danych litewskich¹³ w 1997 r. Litwa była drugim rynkiem zbytu dla towarów pochodzących z Obwodu, z udziałem 9,4%. W wyniku kryzysu rosyjskiego i podjętych przez Rosję środków antykryzysowych udział ten zmalał do 5%. W tym samym czasie udział importu z Obwodu do Litwy wyniósł tylko 0,78% litewskiego importu, a następnie wielokrotnie zmalał. Handel Litwy z OK cechuje silna asymetria – eksport z Litwy stale przewyższa import, ten zaś jest mocno zdywersyfikowany, bardziej niż w przypadku importu z Rosji jako całości.

Przedmiotem litewskiego eksportu do Kaliningradu są: produkty naftowe, drewno i wyroby z drewna, żywność, produkty chemiczne, maszyny. Litwa importuje z tego obszaru produkty naftowe, metale żelazne, urządzenia transportowe, papier.

**Tabela 1. Handel zagraniczny Litwy z Rosją i Obwodem Kaliningradzkim
(dane szacunkowe)**

	EKSPORT						IMPORT					
	1997		1998		1999		1997		1998		1999	
	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%
Rosja	969	21,4	680	15,3	330	9,15	1355	23,8	1782	26,8	1208	21,1
Kalinin- grad	191	4,21	168	3,76	65	1,79	45	0,78	19	0,28	10	0,17
Ogółem	4534	100	4455	100	3611	100	5697	100	6648	100	5725	100

Źródło: Lithuanian Custmos Department, cyt. za P Joenniemi, R. Lopata, V. Siratavičius, R. Vilpišauskas, op. cit., s. 160.

W 1998 r. wśród inwestycji zagranicznych na ogólną kwotę ponad 40 mln USD na pierwszym miejscu plasowała się RFN (17,8 mln USD); inwestycje Litwy wyniosły około 10 mln USD – głównie z tytułu budowy zakładu produkcji konserw mięsnych i fabryki cukierków (Polska w tym okresie zainwestowała 2,3 mln USD). Większość rosyjsko-litewskich podmiotów gospodarczych z niewielkim kapitałem ukierunkowana jest jednak na działalność handlowo-pośredniczą, która daje możliwość szybkiego zwrotu kapitału. Mimo niestabilności rosyjskiej gospodarki, co podwyższa stopień ryzyka obcych inwestorów, mechanizm Specjalnej Strefy Ekonomicznej (SSE) utworzonej na terytorium Obwodu w 1996 r., dającej możliwość stosowania ulg podatkowych, celnych – m.in. bezcłowy wwóz i wywóz wyprodukowanych towarów – sprzyjał łagodzeniu wewnętrznych i zewnętrznych barier dla inwestycji w Obwodzie.¹⁴ Ponadto stymulowaniu procesu inwestycyjnego służyć miały regionalne i municypalne ustawy: „O budżecie Obwodu” (art. 11 przewiduje zwolnienie tych organizacji, które prowadzą działalność produkcyjną z wykorzystaniem środków własnych od płacenia podatków aż do momentu pełnego zwrotu poniesionych nakładów) oraz „O uregulowaniach działalności inwestycyjnej w Kaliningradzie” (ustanawia 5-letnie zwolnienie od płacenia miejscowych podatków w przypadku inwestycji powyżej 250 tys. USD).

Ekologia. Włączenie Mierzei Kurońskiej na listę Dziedzictwa Światowego UNESCO, oczyszczenie i pogłębienie delty Niemna i ochrona jego wód (projekt wspólny Obwodu, Szwecji, Białorusi, USA i Litwy), ustanowienie zasad i wymagań odnośnie do ochrony czystości wód Niemna¹⁵, wymiana informacji na temat kłesk żywiolowych i inne.

Rybołówstwo. Rozwój rybołówstwa poza obszarem wód terytorialnych i wyłączonych stref ekonomicznych, ochrona i racjonalne zarządzanie morskimi

zasobami żywymi na wodach terytorialnych i w wyłączonych strefach ekonomicznych, zaopatrzenie łodzi rybackich i transport ryb, współpraca stoczni rybackich i inne.

Dążenie do zachowania przyjaznej, otwartej granicy. Związane jest to nierozwalnie ze zwiększoną kontrolą graniczną i działaniami zapobiegającymi zorganizowanej przestępczości, nielegalnej migracji, przemytowi. Współpraca instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo cywilne Litwy i Obwodu wynika z ustaleń i środków RPMB w tej sprawie (problem był dyskutowany na konferencji w Visby, a następnie na seminarium „Granica państwa a bezpieczeństwo cywilne” w Połdże 11-13 maja 1999 r.). Ważnym elementem bezpieczeństwa cywilnego jest walka z rozszerzaniem się zakaźnych chorób społecznych. Zarówno Obwód, jak i Kłajpeda uważane są za ważne ogniska tych chorób, powołano w nich centra monitorowania AIDS.

Bezpieczeństwo cywilne. Wiąże się z tym pośrednio reżym w ruchu osobowym i tranzyt przez Litwę. Obecnie ruch osobowy pomiędzy Obwodem i Litwą jest bezwizowy. Takie rozwiązanie wydaje się jednak tymczasowe w świetle negocjacji akcesyjnych Litwy z UE. Mimo że od 1 marca 1999 r. Litwa korzysta z bezwizowego ruchu z krajami Unii, nie wprowadziła żadnych zmian w relacji z Obwodem i taki stan – jak się wydaje – utrzyma się do momentu członkostwa w UE.

Tranzyt towarowy. Problemy dotyczące tranzytu towarowego zostały uregulowane w umowie o stosunkach gospodarczych, zawartej pomiędzy rządami Litwy i Rosji w roku 1993. Tranzyt ten korzysta z klauzuli największego uprzywilejowania. Tranzyt obywateli Rosji przez terytorium Litwy z/do Kaliningradu uregulowany jest w tymczasowym porozumieniu na ten temat i odbywa się bezpośrednio pociągami, bez opuszczania wagonów.¹⁶

Przejścia graniczne, przez które odbywa się ruch graniczny ustalono w umowie z 4 lutego 1995 r. Są to:

- 1) kolejowe przejścia graniczne: Pagegiai-Sovietsk i Kybartai-Nestorov;
- 2) samochodowe: Panemune-Sovietsk, Kybartai-Czernyszewskoje, Nida-Morskoje, Ramoniškiai-Pogranicznyj;
- 3) rzeczne: Jubarkas-Sovietsk, Rusne-Sovietsk, Nida-Rybaczij.

Tranzyt wojska i wyposażenia wojskowego odbywa się tylko drogą kolejową wg zasad ustalonych przez władze Litwy w odniesieniu do wojsk rosyjskich wyprawianych z RFN tranzytem przez terytorium Litwy. Zasady ustalono na okres jednego roku z automatycznym ich przedłużaniem na kolejne lata.

Główne potoki rosyjskiego tranzytu przez Litwę z/do Obwodu płyną koleją (tab. 2). Udział Litwy w ogólnych przewozach tranzytowych z/do Kaliningradu jest narastający: od 12,7% w roku 1997 do 53,6% w roku 2000. Warto zwrócić uwagę, że wielkości te nie obejmują tranzytu gazu, energii elektrycznej, tranzytu „na własnych kołach”, należy zatem traktować je jako orientacyjne.

Tabela 2. Rosyjski tranzyt towarowy przez Litwę z/do Obwodu Kaliningradzkiego w wybranych latach

Rok	Tranzyt towarów koleją (t)	Tranzyt towarów samochodami (t)
1977	5 530 600	228 300
1998	4 956 200	224 100
1999	5 666 700	359 500
połowa 2000 r.	1 535 800	222 600

Źródło: P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilpišauskas, op. cit., s. 147.

Kwestii tranzytu nośników energii nie można jednak pominąć. Obwód Kaliningradzki jest uzależniony prawie całkowicie od dostaw nośników energii z zewnątrz. Aż 80% energii elektrycznej dostarcza tzw. jednolity system energetyczny Rosji drogą tranzytową przez Litwę (trzy linie po 330 KV i trzy po 110 KV). Także zaopatrzenie w gaz odbywa się za pomocą gazociągu Wilno-Kaliningrad. Jego przepustowość jest jednak niewystarczająca. Niezbędne jest zbudowanie drugiej nitki gazociągu.

Regionalne ciepłownie w Obwodzie są całkowicie zależne od zaopatrzenia w paliwa z Rosji. Ropa i węgiel stanowią ok. 80% importowanych paliw, a ich dostawy są kosztowne, skomplikowane i zależne od zewnętrznych czynników. Węgiel z Kuzbasu, Workuty oraz Inty dostarczany jest głównie koleją i obciążony wysokimi kosztami transportu w porównaniu z ceną sprzedaży. Tymczasem udział gazu ziemnego w ogólnym zaopatrzeniu pozostaje na relatywnie niskim poziomie, tj. ok. 15%. W tabeli 3 pokazano, że paliwa mają główny udział w omawianym tranzycie.

Tabela 3. Tranzyt paliw koleją do Obwodu Kaliningradzkiego przez Litwę w 1999 r.

Rodzaj paliwa	Ilość w tonach	Udział w masie tranzytowej (%)
Węgiel	1 074 300	23,0
Ropa i jej pochodne	795 200	17,0
Koks	671 300	14,5
Ogółem	2 540 800	54,5

Źródło: Litewski Departament Cel, Ministerstwo Finansów, cytowane za: P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilpišauskas, op. cit, s. 147.

Uregulowania prawno-traktatowe zapewniają wprowadzić tranzytowi rosyjskiemu klauzulę największego uprzywilejowania, istnieją jednak praktyczne dwa problemy:

- 1) niewystarczająca przepustowość przejść granicznych,

2) poziom stawki kolejowej taryfy tranzytowej.

Pierwszy problem wiąże się z wydłużonym czasem przekraczania granicy i formalnościami granicznymi. Co się tyczy taryfy tranzytowej, to bez wątpienia koszt transportu na litewskim odcinku drogi Moskwa – Kaliningrad jest wyższy niż koszt w relacji Moskwa – Kłajpeda. W tabeli 4 pokazano różnice stawek tranzytowych w odniesieniu do wybranych ładunków tranzytowych.

Litwa – za pomocą polityki taryfowej – zabiega o skierowanie części rosyjskich ładunków tranzytowych do swego portu w Kłajpedzie. Rosyjska strona promuje z kolei ideę uczynienia z portów Kaliningrad i Kłajpeda portów wyspecjalizowanych, a nie konkurencyjnych. Miałyby to znaleźć odbicie w odpowiedniej obniżce stawek tranzytowych do Kaliningradu i stosownym ich podniesieniu w relacji z Kłajpedą. Będąca w toku prywatyzacja kolei litewskich przeniesie dyskusję o cenach tranzytowych ze szczebla rządów na szczebel komercyjnych operatorów transportowych. Problem tranzytu przez Litwę do Obwodu, mimo jego uregulowania prawnego, jest jedną z podstawowych spraw podnoszonych przez Rosję w dialogu o skutkach przyłączenia Litwy do UE.

Tabela 4. Różnice litewskich stawek tranzytowych do portów w Kaliningradzie i Kłajpedzie (styczeń-sierpień 2000 r.)

Ładunki	Kalinihrad (USD/tkm)	Kłajpeda (USD/tkm)
Ropa i jej pochodne	0,0195	0,0104
Metale żelazne	0,0197	0,0092
Zboża, mąka	0,0186	0,0096

Źródło: „Lithuanian Railways”, cytowane za: P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilpišauskas, op. cit., s. 149.

Dążenie Litwy, by praktycznie włączyć się w program UE pt. „Wymiar Północny” znalazło wyraz między innymi w propozycjach nadania międzynarodowego priorytetu połączeniom transportowym z Obwodem. Mówiono o tym na konferencji, zorganizowanej pod auspicjami i z udziałem prezydentów Litwy, Łotwy, Ukrainy i Polski w Kłajpedzie, w kwietniu 1999 r. Korytarz transportowy IX D Kaišiadorys – Kowno – Kaliningrad oraz połączenie Ryga – Siaulai – Kaliningrad uznano za ważne dla Obwodu. W ramach Euroregionu „Bałtyk” podkreśla się znaczenie drogi szybkiego ruchu Via Hanzeatica.

Litewska ocena wpływu przyjęcia prawa wspólnotowego na ruch osobowy, tranzyt i handel Litwy z Obwodem Kaliningradzkim¹⁷

Polityka wizowa jest źródłem istotnych napięć między UE a państwami kandydackimi, UE a Rosją oraz w relacji kraje kandydackie – Rosja. Napięcia te utrud-

nią Litwie i Polsce tworzenie dobrosąsiedzkich stosunków z regionami pozostałymi w ich bezpośrednim sąsiedztwie i – z uwagi na kluczową ich rolę w kontaktach z Obwodem – mogą destabilizować przyszłą UE jako całość. Potrzebna jest zatem elastyczność systemu z Schengen. Litewscy politolodzy¹⁸ i politycy proponują następujący zestaw rozwiązań w odniesieniu do Kaliningradu:

- Postanowienia z Schengen powinny być elastycznie stosowane z uwzględnieniem natury Obwodu jako rosyjskiej enklawy, a w przyszłości enklawy wewnątrz UE.

- Wizy oferowane mieszkańcom Kaliningradu powinny być tanie, a w niektórych przypadkach wolne od opłat. Gdy tylko będzie to możliwe rozważyć należy możliwość wprowadzenia wiz długoterminowych i wielokrotnych. Koncepcja wiz tranzytowych, nie pokryta systemem Schengen, mogłaby ułatwić podróżowanie obywatelom rosyjskim pomiędzy Obwodem a resztą Rosji.

- Aby nie pozostawić Kaliningradczyków za barierą wizową, celowe byłoby ustanowienie w Obwodzie przedstawicielstwa UE, upoważnionego do wydawania wiz. Inną opcją jest upoważnienie konsulatu jednego z państw członkowskich UE do wydawania wiz w imieniu innych członków UE.

- Ze względów praktycznych placówki świadczące usługi wizowe powinny być zlokalizowane w pobliżu granicy, mieć wydłużone godziny pracy, a same formalności i procedury graniczne winny być skrócone do minimum.

- Po pewnym czasie należałoby negocjować specjalny reżim wizowy dla Obwodu; nadać mu status praktykowany przez UE w odniesieniu do Hongkongu i Macao. Rozwiązanie to wychodzi poza układ z Schengen i zmierza do bezwizowego ruchu, opartego na ścisłej korelacji dowodów osobistych mieszkańców Obwodu z dokumentami podróży UE.

Reżym tranzytowy. Adaptacja unijnego prawa w dziedzinie tranzytu oznacza udział Litwy we Wspólnym Systemie Tranzytowym UE, który obejmuje: 1) Wspólnotowy Kodeks Celny (Community Customs Code), 2) Konwencję o wspólnych procedurach tranzytowych (Convention on a Common Transit Procedure) oraz 3) przyjęcie wspólnej polityki transportowej.

Przyjęcie przez Litwę tego prawa nie będzie miało większego wpływu na dwustronne porozumienia tranzytowe pomiędzy Litwą a Federacją Rosyjską dotyczące tranzytu towarowego z i do Obwodu Kaliningradzkiego. Przemawiają za tym niżej wymienione okoliczności:

1. Formalności celne w tranzycie pozostały praktycznie bez zmian. Litewski kodeks celny jest w zasadzie zgodny z kodeksem celnym UE. Planuje się wprowadzenie nowego systemu tranzytowego i konwencji, wg których deklaracje celne oparte zostaną na SAD (Single Administrative Document). Mogą być one następnie rozszerzone na wszystkie postanowienia innych dwu- i wielostronnych konwencji zmierzających do uproszczenia handlu i na nowy skomputeryzowany

system tranzytowy (New Computerized Transit System). Konkludując: procedury na przejściach granicznych po przyjęciu Litwy do UE będą mniej skomplikowane i w konsekwencji przepustowość przejść granicznych się zwiększy.

2. Rozwój dwóch odgałęzień IX korytarza transportowego, tj. odgałęzień IXB i IXD zapewni lepszy dostęp do portów w Kaliningradzie i w Kłajpedzie oraz poprawi logistykę przejść granicznych. Ten efekt jest jednak uwarunkowany gotowością Obwodu, a ogólniej mówiąc Federacji Rosyjskiej do podwyższenia standardów techniczno-eksploatacyjnych infrastruktury transportowej na swoich sekcjach w/w odgałęzień IX międzynarodowego korytarza transportowego.

3. W przypadku tranzytu kolejowego pomiędzy Rosją i Obwodem przez Litwę poziom stawek tranzytowych pozostanie przedmiotem dwustronnych negocjacji. Stawki te muszą być elastyczne (zgodnie z dyrektywą UE). Wzrost konkurencji pomiędzy operatorami nieuchronnie doprowadzi do obniżki cen przewozów tranzytowych. Korzyści w sferze tranzytu wynikające z rozszerzenia UE na Wschód mogą zostać rozszerzone na Obwód.

Reżym handlowy. Przyjęcie unijnej „Wspólnej polityki handlowej” (Common Commercial Policy – CCP) oznacza:

- 1) zrównanie litewskich autonomicznych i konwencyjnych ceł importowych z unijnymi;
- 2) przyjęcie unijnych instrumentów ochronnych, np. opłaty antydumpingowe;
- 3) przyjęcie unijnego reżymu handlu preferencyjnego dołączenie do porozumień handlowych pomiędzy UE a państwami trzecimi;
- 4) harmonizację innych środków polityki zewnętrznej, np. promocja eksportu.

Będzie to miało pewien ujemny wpływ na stosunki handlowe Litwy z Obwodem, a w szczególności:

- dotyczyć będzie głównie importu z Obwodu
- skutki będą bardziej odczuwalne dla Obwodu niż dla Litwy
- nastąpi pewien wzrost ceł importowych z Obwodu, przy czym surowce naturalne są oclone niżej niż produkty spożywcze, rolne i niektóre wyroby przemysłowe
- opłaty antydumpingowe bardziej obciążą handel Litwy z Rosją niż z Obwodem, ale ogólny wpływ ocenia się jako mało istotny
- ograniczenia pozataryfowe (np. standardy jakości) mogą obciążać import z Obwodu takich towarów jak: żywność, produkty rolne, urządzenia mechaniczne i elektryczne itp.
- Litwa stanie się częścią unijnych inicjatyw i porozumień, takich jak Porozumienie o partnerstwie i współpracy z Rosją oraz „Północny Wymiar UE”.¹⁹

Korzyści Litwy z rozszerzenia UE mogą być przeniesione do Obwodu Kaliningradzkiego w stopniu zależnym od innowacyjności polityki UE wobec Rosji jako całości, wobec Obwodu w szczególności oraz od stopnia elastyczności polityki Rosji wobec Obwodu. Buduje się różne scenariusze takiego procesu obejmujące warianty: od *status quo* do ewentualnej akcesji lub pewnej formy bliskiej integracji pomiędzy UE a Rosją. W opinii litewskiej najbardziej korzystna wydaje się pełna implementacja Porozumienia o Partnerstwie. Zdaniem litewskich politologów, idea „pilotażowego regionu” oparta o liberalizację handlu pomiędzy UE a OK ma wymiar krótkookresowy i wymaga wielu innowacji zarówno ze strony UE, jak i Federacji Rosyjskiej.

Aczkolwiek rozszerzenie UE będzie miało wpływ na stosunki zewnętrzne przyszłych jej członków, to w wypadku Litwy wpływ ten wg ekspertów litewskich będzie znikomy. Zmiany w litewskiej polityce wizowej, tranzytowej i handlowej wobec Obwodu wydają się być nieznaczne.

Wyzwaniem dla UE jest znalezienie równowagi pomiędzy respektowaniem istniejącego *acquis* i pewnymi korektami reguł, niezbędnymi by uniknąć izolacji OK i by objąć całą Europę korzyściami z poszerzenia UE.

Stan współpracy między Polską i Obwodem Kaliningradzkim

Płaszczyzna polityczna. Polska traktuje Obwód jako integralną część Federacji Rosyjskiej, jako jeden z 89 podmiotów państwa rosyjskiego. Stąd też wszelkie rozmowy na temat stanu bieżącego wzajemnych relacji, jak i ich przyszłości toczą się na linii Warszawa – Moskwa. Rząd naszego kraju zdecydowanie odcina się od wszelkich dyskusji odnośnie do rzekomego istnienia z punktu widzenia Unii Europejskiej niejako dwóch Rosji: „małej”, która w niedalekiej przyszłości będzie wydzieloną enklawą wewnątrz homogenicznego organizmu Unii Europejskiej oraz „dużej”, pozostałej części Federacji Rosyjskiej.²⁰

Jednakże specyfika geograficznego położenia Obwodu Kaliningradzkiego, brak jego bezpośredniej łączności terytorialnej z pozostałą częścią Federacji Rosyjskiej, usytuowanie w sąsiedztwie państw uczestniczących w europejskich procesach integracyjnych, a także bezpośrednie sąsiedztwo z Polską, w sposób naturalny determinują konieczność stałego zainteresowania władz polskich tą częścią Rosji.²¹

Kwestie wzajemnych stosunków między Polską i Obwodem są podnoszone i omawiane zarówno na najwyższym szczeblu państwowym, jak i na szczeblu parlamentów oraz organizacji pozarządowych ze strony polskiej i rosyjskiej, w tym również reprezentującej Obwód. W minionym roku z roboczą wizytą w naszym kraju przebywał gubernator Obwodu Władimir Jegorow, z kolei w Kaliningradzie był marszałek sejmu RP Maciej Płażyński.

W dialogu tym uczestniczy również Litwa. Kwestia obecnej i przyszłej współpracy z Obwodem jest przedmiotem dyskusji podczas spotkań w ramach Rady

ds. Współpracy między Rządami Polski i Litwy oraz jej Komisji ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Podczas jednej z ostatnich rund spotkań powyższych organów strony potwierdziły wolę prowadzenia konsultacji trójstronnych z udziałem Polski, Litwy i Federacji Rosyjskiej na temat Obwodu Kaliningradzkiego. Podczas wizyty polskiego ministra spraw zagranicznych W Bartoszewskiego na początku 2001 r., szef rosyjskiej dyplomacji wyraził zainteresowanie strony rosyjskiej konsultacjami z Polską w sprawie Obwodu Kaliningradzkiego. Podobne stanowisko zajęła również Litwa. Do wymiany poglądów dochodzi podczas konsultacji Departamentów Unii Europejskiej MSZ-ów Polski i Rosji.²²

Innym polem konsultacji i współpracy z Obwodem jest chociażby specjalnie powołana w tym celu Rada ds. Współpracy Północno-Wschodnich Województw RP z Obwodem Kaliningradzkim. Na mocy Porozumienia między rządem RP i rządem FR o współpracy północno-wschodnich województw RP z Obwodem Kaliningradzkim został powołany specjalny pełnomocnik rządu ds. współpracy z Obwodem. Obsługuje go Rada ds. Współpracy Regionów.²³

Współpraca Polski i Litwy z Obwodem Kaliningradzkim odbywa się także na forum międzynarodowym – i regionalnym (Obwód, jako integralna część Federacji Rosyjskiej, uczestniczy we Współpracy Regionalnej Państw Morza Bałtyckiego, partycypuje w tzw. „wymiarze północnym” UE, jak również w Związku Miast Bałtyckich), i transgranicznym.

Bardzo ważną i perspektywiczną formą współpracy zarówno między Polską i Obwodem, jak i innymi krajami tej części Europy, są euroregiony, których pierwotną i niejako podstawową funkcją jest wyrównywanie przygranicznych dysproporcji, pokonywanie wzajemnych animozji, fobii i uprzedzeń, funkcjonujących często w świadomości ludzi, zwłaszcza z terenów przygranicznych. Permanentna i konsekwentna współpraca na wszystkich możliwych poziomach, zarówno politycznym, ekonomicznym, kulturowym, a przede wszystkim społecznym jest najlepszym i najtańszym środkiem osiągnięcia założonych celów. Nic bowiem tak nie łączy, jak wspólne przedsięwzięcia, angażujące jak największą grupę osób, przedstawicieli – w tym przypadku – różnych nacji.

Najważniejszą formą współpracy transgranicznej, w której uczestniczy Kaliningrad, jest Euroregion Bałtyk²⁴, utworzony w 1998 r. przede wszystkim dla celów przygotowania i realizacji wspólnych planów i projektów rozwoju przygranicznych terenów oraz likwidacji barier we wzajemnej współpracy. Weszły doń jednostki terytorialne aż sześciu państw. Ze strony polskiej w euroregionie tym partycypują: województwa pomorskie i warmińsko-mazurskie, za strony Rosji – Obwód Kaliningradzki, Litwy – okręg Kłajpedzki, Łotwy – miasto i region Liepāja, Szwecji – obwody Kalmar, Kronoberg i Blekinge, oraz ze strony Danii – okręg Bornholm. Wzajemna współpraca w ramach tego euroregionu państw będących już pełnoprawnymi członkami Unii Europejskiej z krajami aspirującymi do członkostwa w tej organizacji oraz z Obwodem Kaliningradzkim jest przykładem integracji re-

gionalnej, wzajemnego przekazywania doświadczeń i empirycznego pokazywania mieszkańcom społeczności państw pozostających na razie poza Unią Europejską korzyści, jakie daje współdziałanie na poziomie lokalnym.

Obwód Kaliningradzki uczestniczył także w negocjacjach dotyczących powołania innego euroregionu, a mianowicie Euroregionu Niemen²⁵, który od 6 czerwca 1997 r. funkcjonuje na pograniczu czterech państw: Polski, Federacji Rosyjskiej (Obwód), Litwy oraz Białorusi. W skład tego euroregionu wchodzi: województwo podlaskie (Polska), powiaty Alitus i Mariampol, Wileński (Litwa) oraz obwód grodzieński (Białoruś). Do podstawowych priorytetów działalności tego euroregionu należą między innymi: ochrona środowiska, poprawa infrastruktury transportowej, bazy turystycznej, współpraca kulturalna, jak również współpraca ekonomiczna (opracowywanie wspólnych transgranicznych strategii rozwojowych i wspólne ubieganie się o środki na ich sfinansowanie²⁶, wzajemne promowanie ofert handlowych itd.).

Prowadzone są także rozmowy o utworzeniu kolejnego euroregionu w tej części Europy, Euroregionu Saule, który obejmowałby regiony Litwy, Łotwy, Szwecji oraz Obwodu Kaliningradzkiego.

Płaszczyzna gospodarcza. Analizując stosunki gospodarcze Polski z Obwodem Kaliningradzkim należy zwrócić szczególną uwagę na poziom, dynamikę i strukturę zaangażowania inwestycyjnego polskich przedsiębiorców w Obwodzie.

Począwszy od drugiej połowy lat 90. obroty handlowe Polski z Obwodem Kaliningradzkim wykazują dynamikę wzrostową, mimo chwilowego załamania w 1999 r., wywołanego rosyjskim kryzysem finansowym.

Tabela 5. Wielkość wzajemnych obrotów handlowych między Polską i Obwodem Kaliningradzkim w latach 1994-2001 (mln USD)

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	6 m-cy 2001 r.
64	126	191	170	292	210	294	130

Źródło: Na podstawie informacji z Konsulatu Generalnego RP w Obwodzie Kaliningradzkim.

Wzajemne obroty wzrosły z 64 mln USD w 1994 r. do 294 mln USD w 2000 r. (w 1999 r. – 210 mln USD). W roku 2000 blisko 20% całego polskiego eksportu na rynek rosyjski trafiło do Kaliningradu. Za okres pierwszych sześciu miesięcy 2001 r. obroty w handlu Polski z Obwodem Kaliningradzkim osiągnęły wartość 130 mln USD, z czego polski eksport wyniósł 66,1 mln USD. W głównej mierze były to artykuły spożywcze (51%), a następnie oleje silnikowe, maszyny i urządzenia technologiczne oraz odzież i obuwie. Eksport polskiej żywności do tej części rynku rosyjskiego jest niewątpliwie olbrzymią szansą dla polskich eksporterów artyku-

łów rolno-spożywczych, z uwagi chociażby na fakt, iż sprowadzanie żywności z Rosji jest nieopłacalne. Import z Kaliningradu wyniósł natomiast 63,9 mln USD (głównie ropa naftowa, drewno i metale szlachetne). Według prognoz Ministerstwa Gospodarki obrót towarowy Polski z Obwodem wzrośnie na koniec 2001 r. do 300-320 mln USD²⁷.

Istotne znaczenie dla wzajemnych stosunków gospodarczych ma fakt silnego kapitałowego zaangażowania polskich inwestorów w Obwodzie. Zarejestrowanych jest tam 412 polskich firm, tj. aż około 32% wszystkich przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. Przewodzą firmy niemieckie oraz litewskie. Niemieckim inwestycjom w Kaliningradzie sprzyjają specjalne umowy o współpracy, w tym również handlowej, jakie z tą częścią Federacji Rosyjskiej zawarło szereg landów Niemiec. Uczyniły to rządy Szlezwiku-Holsztyna, Brandenburgii i Meklemburgii, a Lubeka, Kilonia i Bremerhaven odświeżyły swoje dawne hanzeatyckie związki z Obwodem.²⁸

Zaangażowanie polskich przedsiębiorców na rynku kaliningradzkim byłoby niewątpliwie zdecydowanie większe, gdyby nie szereg czynników zwiększających ryzyko funkcjonowania i prowadzenia działalności gospodarczej w Obwodzie. Do najważniejszych należy zaliczyć: mało wiarygodny i niestabilny system prawny, ryzyko związane z brakiem stabilności rynku walutowego, powszechnie panującą korupcją, wszechwładne struktury mafijne, jak również niedostateczną wiarygodność finansową partnerów gospodarczych z Obwodu. Może trudno w to uwierzyć, ale w rankingu potencjału gospodarczego Obwód zajmuje dopiero 42 pozycję wśród rosyjskich regionów. Ponadto strona rosyjska do tej pory nie ratyfikowała podpisanej w 1992 r. umowy o wzajemnej ochronie inwestycji.

Infrastruktura. Niewątpliwie na realny stan współpracy Polski z Obwodem Kaliningradzkim w znacznym stopniu wpływa także stan istniejącej infrastruktury. Zarówno po polskiej, jak i po rosyjskiej stronie infrastruktura, przede wszystkim drogowa, pozostawia wiele do życzenia. Nie chodzi tutaj tylko o zły stan nawierzchni istniejących dróg, ale także o brak bezpośrednich połączeń wzdłuż południowo-wschodniego Bałtyku. Stąd też Komisja Europejska w swoim Komunikacie z 17 stycznia 2001 r. zaleciła rozbudowanie szosy Tallin-Ryga-Kaliningrad (tzw. Via Hanzeatica) o odcinek do Gdańska i budowy odnogi połączenia Helsinki-Tallin-Ryga-Kowno-Warszawa (tzw. Via Baltica) do Kaliningradu.²⁹

Ważnym zagadnieniem jest także infrastruktura graniczna. Polska posiada granicę z Obwodem Kaliningradzkim o łącznej długości 210 km, wzdłuż której znajduje się 7 przejść granicznych :

- a) przejścia kolejowe:
 - Braniewo-Mamonowo (międzynarodowy ruch osobowy i towarowy)
 - Głomno-Bagrationsk (międzynarodowy ruch towarowy)
 - Skandawa-Żelznodorożnyj (międzynarodowy ruch towarowy)

b) przejścia drogowe:

- Gronowo-Mamonowo (międzynarodowy ruch osobowy i dwustronny ruch towarowy dla samochodów ciężarowych o masie całkowitej do 6 ton)
- Bezledy-Bagrationski (międzynarodowy ruch osobowy oraz międzynarodowy ruch towarowy dla pojazdów o obciążeniu 8 ton na oś)
- Gołdap-Gusiew (ruch osobowy dla obywateli RP i FR – bez autobusów)
- Barciany (przejście graniczne dla uproszczonego ruchu granicznego).

Po zakończeniu odbudowy zmodernizowanej drogi Elbląg – Grzechotki planowane jest również utworzenie kolejnego przejścia granicznego obsługującego tranzyt towarowy (planowana lokalizacja – Grzechotki-Mamonowo).

Mimo stosunkowo niedużej liczby stałych mieszkańców Obwodu ruch osobowy na granicy kalinigradzkiej jest dość duży. W roku 2000 granicę z Polską przekroczyło blisko 4,4 mln osób (w tym obywatele Polski: wyjazdy – 1 031 391 osób; przyjazdy – 1 047 413 osób; cudzoziemcy: wyjazdy – 1 211 767 osób; przyjazdy – 1 145 275 osób)³⁰. Dla porównania cały ruch osobowy na tej granicy w ubiegłym roku wynosił 8,5 mln osób.³¹

Obecnie przekraczanie naszej granicy przez osoby z Obwodu odbywa się w dwojaki sposób: na podstawie adnotacji w paszporcie o służbowym celu podróży lub na podstawie zaproszenia lub voucharu w wypadku podróży turystycznej. Przejścia graniczne z Obwodem nie należą do najsprawniejszych, ze względu na dość duże nasilenie ruchu, oraz na fakt, że kontrola jest prowadzona po obydwu stronach granicy, a także że za stan i modernizację przejść granicznych odpowiadają poszczególne państwa. Podnoszone są duże zastrzeżenia co do stanu przejść po stronie rosyjskiej; bardzo często na niektórych przejściach dochodzi do wielogodzinnych postojów.

Strona polska zdecydowanie wyklucza wyrażenie zgody na realizację budowy drogi tranzytowej (korytarza) z Obwodu Kalinigradzkiego na Białoruś przez województwo warmińsko-mazurskie.

W tym miejscu należy również podkreślić jeszcze do tej pory nie rozwiązany problem swobodnej żeglugi po Zalewie Wiślanym i przez Cieśninę Piławską. Od roku 1991 trwają polsko-rosyjskie rozmowy na ten temat. W trakcie dotychczasowych negocjacji i rozmów strona rosyjska wyraziła zgodę na swobodny przepływ statków: handlowych, rybackich i sportowych pod polską banderą, nie przyjęła jednak jak dotąd postulatu strony polskiej dotyczącego swobodnego dostępu do polskich portów na Zalewie Wiślanym statków pływających pod banderami państw trzecich.³²

Płaszczyzna społeczna. Kaliningrad stał się w ostatnich latach symbolem przepięczności, zwłaszcza tej zorganizowanej. Patologiom w Obwodzie sprzyja wyjątkowo trudna sytuacja materialna dużej części społeczeństwa (w ubiegłym roku

średni dochód miesięczny *per capita* wyniósł tam 2200 rubli, tj. 78 USD, dla porównania w Polsce – 437 USD, podczas gdy np. koszt podstawowego koszyka artykułów żywnościowych wynosił w tym czasie około 770 rubli)³³. Niedofinansowanie służby zdrowia i niski standard życia prowadzą do niskiej odporności zdrowotnej w regionie, sprzyja to niewątpliwie rozprzestrzenianiu się takich chorób, jak gruźlica czy też grypa. Bardzo ważnym problemem, budzącym uzasadniony niepokój nie tylko w naszym kraju, ale także w Europie jest bardzo wysoki wskaźnik osób zarażonych wirusem HIV. W tym niespełna milionowym społeczeństwie wykryto do końca ubiegłego roku aż 3 788 zakażeń tym wirusem (podczas gdy w Polsce, liczącej blisko 40 mln obywateli około 7 tys.).³⁴ Należy zdawać sobie sprawę, iż nie jest to pełna liczba zarażonych. Innymi ważnymi problemami w Obwodzie są: narkotyki, prostytutka, nielegalna imigracja oraz przemyt, szczególnie opłaczalny z uwagi na istniejące różnice cenowe między Kaliningradem a państwami sąsiednimi (główne towary będące przedmiotem przemytu do Polski to: alkohol, papierosy, paliwo, a także broń i narkotyki).

Ta niewątpliwie bardzo skomplikowana, wręcz dramatyczna sytuacja społeczna Obwodu nie może jednak doprowadzić do utworzenia specyficznego kordonu sanitarnego. W celu ograniczenia tych negatywnych zjawisk potrzebny jest dialog oraz pomoc fizyczna, materialna, jak również współpraca w zakresie kształcenia i edukacji. Polska deklaruje chęć i gotowość współuczestniczenia w programie walki z patologiami w Kaliningradzie. Szczególnie ważna w tym kontekście wydaje się współpraca różnych organizacji pozarządowych, polskich i rosyjskich.

Przykładem współpracy organizacji pozarządowych obydwu państw w innych dziedzinach niż walka z patologiami może być chociażby projekt szkoleń i staży przygotowany i realizowany przez Fundację im. Stefana Batorego wspólnie ze Wspólnotą Kulturową „Borussia”. Ten rodzaj współpracy wcielający w życie zasadę „dyplomacji społecznej”, polegającej na równoległych kontaktach osób, obywateli różnych państw, jak i poszczególnych organizacji, jest szczególnie ważny w procesie integracji i niwelowania wzajemnych różnic.

Na uwagę zasługuje również współpraca pomiędzy Polską a Obwodem w zakresie wymiany młodzieży, imprez kulturalnych, artystycznych i sportowych (od kilku już lat realizowane są letnie obozy wypoczynkowe dla młodzieży z obu państw: obóz ekologiczny w Piskach oraz obóz harcerski na Mierzei Wiślanej, po stronie rosyjskiej), jak również imprez turystycznych, aczkolwiek ten obszar wzajemnej współpracy wymaga jeszcze bardziej zintensyfikowanych działań zarówno z jednej, jak i drugiej strony.

Konsekwencje przystąpienia Polski do Unii Europejskiej dla wzajemnych stosunków Polski i Obwodu Kalinigradzkiego

W aspekcie politycznym. Umiędzynarodowienie kwestii Kaliningradu, który jest *de facto* niewielkim, zamieszkałym przez niespełna milion mieszkańców najdalej na zachód położonym regionem Federacji Rosyjskiej, jest racjonalną koniecznością z uwagi na fakt, iż po przyjęciu Polski i Litwy do struktur unijnych ta rosyjska enklawa stałaby się niejako wyspą otoczoną jednolitym i całkowicie odmiennym organizmem politycznym, ekonomicznym i militarnym.

Proces negocjacji w sprawie przyszłego statusu Obwodu nie będzie należał do łatwych, zwłaszcza ze względu na sztywne stanowisko Rosji w tej sprawie. Dialog jednak, i to nie tylko dwustronny UE – Rosja, ale także wielostronny, z udziałem innych zainteresowanych państw, musi być prowadzony, chociażby dlatego, że już dzisiaj Polska i Litwa konsekwentnie podejmują wysiłki, zmierzające do przystosowania swoich gospodarek do norm unijnych, w tym także w kwestiach handlu zagranicznego, pomocy regionalnej, migracji i wspólnej polityki wizowej, a ten proces będzie się pogłębiał w miarę postępów negocjacyjnych. Dostosowywanie się bezpośrednich sąsiadów Obwodu do wymogów wspólnego rynku, unii gospodarczej i walutowej oraz układu z Schengen w sposób naturalny wymusza reorganizację dotychczasowych zasad współpracy tych państw z Kaliningradem. Wyzwaniem dla Polski, Litwy, Unii Europejskiej, a przede wszystkim Federacji Rosyjskiej jest takie wypracowanie i określenie nowego statutu tego regionu Rosji, aby nie powstała hermetycznie zamknięta enklawa wewnątrz Unii, będzie to bowiem niekorzystne dla jej sąsiadów, jak również będzie to przyczyną wielu konfliktów z Rosją (chodzi głównie o kwestie dyskryminacji ekonomicznej, społecznej oraz tranzytu).³⁵

W przyszłości, już jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej, Polska będzie prowadziła nie samodzielnie, ale wspólną politykę zagraniczną wobec integralnej części Federacji Rosyjskiej, jaką niewątpliwie pozostanie Obwód Kalinigradzki.

W aspekcie gospodarczym. Przyjęcie naszego kraju do Unii Europejskiej będzie równoznaczne z przyjęciem przez Polskę wspólnotowej polityki handlowej, decydująco wpływając na kształtowanie się wzajemnych stosunków gospodarczych między Polską i Obwodem Kalinigradzkim.

Głównym elementem warunkującym nowe zasady, na jakich odbywać się będzie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej handel z Rosją, a tym samym również z Obwodem Kalinigradzkim, będą zmiany stawek celnych, dostosowanych do unijnej wspólnej taryfy celnej i wszelkich innych zasad dotyczących warunków importu z państw trzecich.

Tabela 6. Zmiany średniego poziomu ceł ważonych importem towarów z Rosji w wyniku przyjęcia przez Polskę unijnego poziomu ceł (w %)

Wyroby nierolne	Cło obecne	1,9
	Cło po wejściu do UE	0,4
Artykuły rolne	Cło obecne	13,9
	Cło po wejściu do UE	28,0

Źródło: Z materiałów Ministerstwa Gospodarki.

Obecnie w handlu Polski z Rosją obowiązuje klauzula największego uprzywilejowania. Wzrost stawek celnych, szczególnie odnośnie do artykułów rolnych, wynikający z procesu akcesji do UE odbije się głównie na imporcie tych towarów z Rosji. Ponadto, mimo nawet względnego obniżenia średnich stawek celnych na pozostałe wyroby, za wyjątkiem oczywiście np. towarów „wrażliwych”, część towarów pochodzących z Rosji zostanie objęta preferencjami GSP, a to będzie oznaczać poprawę dostępu tych towarów na polski rynek. W myśl tej zasady towary niewrażliwe, w tym np. niektóre leki, wyroby chemiczne, niektóre podroby z drobiu objęte będą nawet zerową stawką celną. Jednakże należy od razy podkreślić, iż tego rodzaju towary stanowią znikomą część polskiego importu z Federacji Rosyjskiej), przyjęcie przez Polskę wspólnotowej polityki handlowej oznaczać będzie również zaostrzenie wymagań technicznych, jakościowych, fitosanitarnych odnośnie do sprowadzanych towarów, tym samym podniesione zostaną wymogi dotyczące wejścia towarów eksportowanych przez Rosję do naszego kraju.

Szansą na poprawę wzajemnych powiązań gospodarczych jest także możliwa już w niedalekiej przyszłości zmiana niekorzystnego (nie tylko dla potencjalnych inwestorów zagranicznych, ale również dla samego Obwodu) wizerunku inwestycyjnego, z uwagi na gotowość Rosji do rozmów nad uczynieniem z Kaliningradu regionu pilotażowego, rządzącego się specyficznymi rozwiązaniami. Ponadto aspiracje Federacji Rosyjskiej do członkostwa w Światowej Organizacji Handlu (WTO)³⁶, a tym samym spełnienie określonych warunków związanych z liberalizacją obrotów handlowych z zagranicą, które objęłyby także Kaliningrad, również działałyby stymulująco i pobudzająco na obroty handlowe.

Wpływ akcesji na stan istniejącej infrastruktury. Na przyszłą współpracę między Polską i Obwodem Kaliningradzkim będzie miała również wpływ inna organizacja ruchu granicznego dostosowana do wymogów porozumienia z Schengen. Po wstąpieniu do UE północno-wschodnia granica naszego kraju będzie także zewnętrzną granicą Unii.

Układy z Schengen nakładają na członków UE obowiązek przestrzegania ostrego reżimu wizowego.³⁷ Każdy wyjazd obywateli rosyjskich do kraju członkowskiego UE lub przejazd przezeń będzie wymagał posiadania wizy i ważnego paszportu, a to bardzo wyraźnie i niekorzystnie odbije się na ruchu osobowym

między Polską i Obwodem, a pośrednio także na sytuacji materialnej mieszkańców terenów przygranicznych, którzy żyją z pozyskanych z drobnego handlu środków (chodzi tutaj o ograniczenie przede wszystkim tzw. „handlu mrówczego”). Byłoby to szczególnie dotkliwe także dla osób zamieszkujących województwo warmińsko-mazurskie, jeden z najbardziej ubogich regionów naszego kraju. Polska stoi na stanowisku, iż w celu jak największego złagodzenia negatywnych społecznych skutków wspólnej polityki wizowej należy wprowadzić jak najszerszy wachlarz narzędzi, dopuszczanych przez *acquis communautaire*, tj. np. uproszczenie procedur wydawania wiz tranzytowych i pobytowych, krótko- i długoterminowych, a także wielokrotnych.

Po przyjęciu Polski do Unii Europejskiej nasz kraj może liczyć na większe niż do tej pory wsparcie finansowe w rozbudowie, modernizacji i usprawnieniu istniejącej infrastruktury granicznej oraz rozwoju współpracy transgranicznej w ramach środków pochodzących z funduszy PHARE i TACIS. Umożliwi to nie tylko zwiększenie przepustowości na naszych przejściach granicznych z Obwodem Kaliningradzkim oraz usprawnienie odpraw towarowych i osobowych, ale także zapewni uszczelnienie granicy przed nielegalnym przemytem towarów i ludzi.

Obecnie na szczególną uwagę zasługuje opracowana i wcielana w życie koncepcja trójstronnej polsko-litewsko-rosyjskiej inicjatywy szkoleniowej dla służb granicznych i celnych, administracji publicznej oraz małych i średnich przedsiębiorstw w celu przybliżenia przepisów i zasad obowiązujących na terenie Unii Europejskiej.

W aspekcie społecznym. Panuje coraz większe przekonanie po stronie polskich władz wojewódzkich i samorządowych, iż działania polegające na współpracy w zakresie edukacji, kultury, turystyki, ochrony środowiska, walki ze zorganizowaną przestępczością powinny stać się priorytetem na szczeblu regionalnym, lokalnym.

Niewątpliwie współpraca w zakresie ochrony środowiska jest obecnie, ale będzie także i w przyszłości dużym wspólnym wyzwaniem. Na dzień dzisiejszy większość zagrożeń ekologicznych generowana jest w Obwodzie Kaliningradzkim. Wśród miast nadbałtyckich Kaliningrad zajmuje drugie miejsce po Petersburgu pod względem zanieczyszczenia Morza Bałtyckiego. Miasto to wylewa rocznie ok. 400 tys. ton wody skażonej odpadami, które w znacznej mierze pozostają w akwenie Zalewu Wiślanego, a zatem w bezpośrednim sąsiedztwie Polski. Nie sposób również nie zauważyć ekologicznych skutków składowania broni nuklearnej i chemicznej.³⁸

Z uwagi na fakt, iż problematyka ekologiczna jest jednym z priorytetów działalności zarówno samej Unii Europejskiej, jak też Rady Państw Morza Bałtyckiego, należy się spodziewać zintensyfikowania działań na rzecz poprawy stanu ochrony środowiska w Obwodzie, a co za tym idzie również w całym regionie.³⁹

W zakresie edukacji i wymiany młodzieży tworzone są specjalne programy, współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Dużym zainteresowaniem cieszy się koncepcja eurofakultetów. Trzeba bowiem zdawać sobie sprawę z faktu, że młode pokolenia Rosjan zamieszkujących Obwód Kaliningradzki mają zupełnie inną mentalność, inne podejście do współpracy międzynarodowej, procesów integracyjnych. Zauważyć u nich można znacznie słabszą identyfikację z Federacją Rosyjską. Współpracując na tym polu, wcielając w życie koncepcję „dyplomacji społecznej” jesteśmy w stanie osiągnąć znacznie więcej niż przez podpisywanie, choćby najlepszych, umów międzynarodowych.

Wskazuje się także na konieczność rozwoju współpracy w dziedzinie szeroko rozumianej turystyki. Zarówno północno-wschodnie regiony naszego kraju, jak i Obwód Kaliningradzki leżą w „zielonych płucach” Europy. Dużą szansą dla tych obszarów jest między innymi agroturystyka. Niestety podstawowym problemem jest praktycznie całkowity brak odpowiedniej infrastruktury turystycznej. Samorządy po polskiej stronie zamieściły w programach swoich działań zwrócenie szczególnej uwagi na tę dziedzinę, widząc w niej szansę swojego rozwoju.

Wnioski

1. Polska i Litwa są żywo zainteresowane konstruktywnym dialogiem UE z Rosją w kwestii Obwodu Kaliningradzkiego. W interesie obu państw leży rozwiązanie kontrowersyjnych kwestii dotyczących „europeizacji” Obwodu jeszcze przed ich wejściem do UE. Jako bezpośredni sąsiedzi Obwodu oczekują swego udziału w tym dialogu.

2. Struktury współpracy regionalnej i bilateralnej, w tym partnerstwo strategiczne Polski, Litwy, a także „Północny Wymiar UE” stwarzają szereg szans i możliwości na rozwiązanie takich kwestii, jak: ekologia (partnerstwo na rzecz ochrony środowiska), infrastruktura energetyczna (Bałtycki Pierścień Energetyczny) i transportowa (Via Hanzeatica). Rozwinięta i jakościowo dobra infrastruktura stanowić będzie zaproszenie dla inwestorów tak rosyjskich, jak i z Polski, Litwy czy UE.

3. Nie jest zdefiniowana współpraca regionów przygranicznych Polski i Litwy w procesie „wprzęgania” Obwodu Kaliningradzkiego w system europejskiej współpracy. Tam właśnie należy przesuwać większość inicjatyw i środków. Nie w pełni wykorzystane są możliwości, jakie dają euroregiony „Bałtyk” i „Niemen”. Ważną sprawą wydaje się być śledzenie niemieckich doświadczeń w tej dziedzinie, a także fińskiej współpracy z północno-zachodnim regionem Rosji.

4. O ile politycy Brukseli i Moskwy, a także Warszawy i Wilna decydować będą o sprawach takich, jak reżym wizowy, tranzyty itd., to organizacje pozarządowe oraz samorząd gospodarczy Polski, Litwy, Obwodu Kaliningradzkiego oraz krajów członkowskich UE ma do spełnienia wiele innych zadań, składających się na tkankę gospodarczą i społeczną idei dobrosąsiedztwa. Dyplomacja gospodar-

cza i społeczna w relacjach Polski i Litwy z Obwodem ma do odegrania pierwszoplanową rolę.

5. Badanie procesów społeczno-gospodarczych i politycznych w regionie Wschodniego Bałtyku, nauczanie i upowszechnianie badań oraz tworzenie sieci akademickich połączeń w regionie służy tworzeniu elit społecznych, gospodarczych i politycznych wolnych od uprzedzeń i fobii, tworzących przecież pewne wzorce myślenia i zachowań. Jest to inwestycja w regionalny kapitał ludzki, która ma najszybszy „okres zwrotu”. W tym kontekście, korzystając z doświadczeń i programów pomocowych UE, należy popierać eurofakultet w Kaliningradzie oraz zdyskontować możliwości, jakie stwarza Collegium Batoriensis – konsorcjum uniwersyteckie powołane w 1999 r. przez Uniwersytet Wileński w porozumieniu z ośmioma innymi uczelniami, w tym z Uniwersytetem w Kaliningradzie i ze Szkołą Główną Handlową w Warszawie.

Przypisy

- ¹ G. Gromadzki, A. Wilk, *Przewycięzanie obcości: Kaliningrad jako rosyjska enklawa wewnątrz UE*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa styczeń 2001.
- ² V. Nikitin, *Kaliningrad Chance: Realization of the Pilot Region Concept*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2000, No 2 (6), s. 99-106.
- ³ P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilipišauskas, *Impact Assessment of Lithuanian’s Integration into the EU*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2000, No 2 (6).
- ⁴ *The Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part and the Russian Federation, of other part*, „Official Journal” 28/11/1997, s. 3-69.
- ⁵ *The Annex II of the European Council on Common Strategy of the European Union on Russia*, przyjęty w Kolonii 4 czerwca 1999 r.
- ⁶ P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilipišauskas, op. cit. s. 172-178.
- ⁷ F. Jasiński, *Unia Europejska wobec kwestii Kaliningradu*, „Wspólnoty Europejskie” 2001, nr 5 (117).
- ⁸ Należy podkreślić, że odrębny typ współpracy między częścią państw członkowskich UE a Rosją prowadzony jest również w ramach Stałej Rady NATO-Rosja.
- ⁹ G. Gromadzki, A. Wilk, op. cit.
- ¹⁰ *US Policy Toward Northeastern Europe. The Council on Foreign Relation (New York, 1999)*, s. 40-49 oraz ocena litewskiej polityki wobec Obwodu Kaliningradzkiego na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych RPMB w Połdże, 14-15 czerwca 1999. Patr.: „Lietuvos aidas”, 15 czerwca 1999.
- ¹¹ G. Kretinin: *The Russian – Lithuanian Relationship: The Regional Aspect*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2000, No 2 (6), s. 107-117, oraz Y. Matochkin, *The Kaliningrad Region – 2000*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2000, No 1 (5), s. 143-160.
- ¹² Dane litewskie nt. współpracy gospodarczej z Obwodem Kaliningradzkim różnią się od danych Obwodu.
- ¹³ Por. P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilipišauskas, op. cit.

- ¹⁴ Główne bariery w inwestowaniu na terenie Obwodu Kaliningradzkiego były przedmiotem rozmów ministrów gospodarki RPMB w Wilnie w dn. 9-10 lipca 1998 r., zaś w maju 1999 r. zorganizowano w Kownie konferencję międzynarodową na temat „Promocja inwestycji w regionie Morza Bałtyckiego”, gdzie zastępca gubernatora Obwodu V.N. Prudnikow przedstawił propozycję współpracy inwestycyjnej z OK.
- ¹⁵ Zanieczyszczenia pochodzą głównie z Obwodu Kaliningradzkiego, jednakże z uwagi na fakt, że korytem rzeki na przestrzeni kilkudziesięciu kilometrów biegnie granica państwa, konieczne jest współdziałanie obu państw.
- ¹⁶ Patrz: K. Żydowicz, Rosyjski tranzyt do Kaliningradu: aspekt litewski i polski, „Analizy OSW”, 6.03.1996, s.1.
- ¹⁷ Opracowano na podstawie: P. Joenniemi, R. Lopata, V. Sirutavičius, R. Vilipišauskas, op. cit., s. 172-178.
- ¹⁸ Ibidem, s. 174-175.
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ Pogląd taki został zaprezentowany w: P. Joenniemi, S. Dewar, L. Fairlie, Łamigłówka kaliningradzka: Rosyjski region w Unii Europejskiej, Instytut Badań Pokojowych, Kopenhaga 2000.
- ²¹ Stanowisko takie zostało zaprezentowane w przygotowanym przez polski MSZ stanowisku wobec Komunikatu Komisji Europejskiej: „Kaliningrad a Unia Europejska”.
- ²² Por.: Stanowiska wobec Komunikatu Komisji Europejskiej: „Kaliningrad a Unia Europejska”, MSZ, s. 3-4.
- ²³ Por.: Strategia zintegrowanego zarządzania granicą, Opracowanie Departamentu Integracji Europejskiej i Współpracy Międzynarodowej MSWiA, czerwiec 2000, s. 19.
- ²⁴ www.eurobalt.org.pl; Por.: A.B. Kisiel-Łowczyc, Globalizacja a specyfika biznesowego otoczenia firm w polskim euroregionie morskim „Bałtyk”, w: TRANS«01. Wspólna Europa. Przedsiębiorstwo wobec globalizacji, SGH, PWE, s. 476-486.
- ²⁵ www.niemen.suwalki.com
- ²⁶ Instrumentem polityki regionalnej Unii Europejskiej w dziedzinie współpracy transgranicznej są bowiem między innymi fundusze pomocowe, w krajach Unii – m.in. Interreg, w krajach Europy Środkowo-Wschodniej – PHARE – CBC, a krajach WNP – TACIS – CBC.
- ²⁷ Materiały MSZ RP dot. sytuacji gospodarczej w Obwodzie Kaliningradzkim oraz wymiany handlowej między Polską a OK.
- ²⁸ Por.: A. Żelazny, Kaliningrad – nowa sytuacja, „Nowe Kontrasty” 2001, nr 2, s. 12.
- ²⁹ Por.: Tranzytowy Kaliningrad, „Biuletyn Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie” 2001, nr 11.
- ³⁰ Por.: Stanowisko wobec Komunikatu Komisji Europejskiej..., s. 11.
- ³¹ Por.: Obwód Kaliningradzki w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej. Analiza Ośrodka Studiów Wschodnich, lipiec 2001, s. 5.
- ³² Por.: Strategia zintegrowanego ..., s. 17-18.
- ³³ Por.: Obwód Kaliningradzki w kontekście ..., s. 4.
- ³⁴ Ibidem, s. 5.
- ³⁵ Unia Europejska a Rosja – Strategiczne partnerstwo? Wyzwania dla polskiej polityki zagranicznej, „Raporty i Analizy” 2001, nr 2, materiały z konferencji Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2001, s. 14-15.
- ³⁶ Swoj wniosek o członkostwo w WTO Federacja Rosyjska złożyła już w czerwcu 1993 r.

³⁷ Por.: S. Tkaczenco, Rozszerzenie UE a problemy bezpieczeństwa Rosji, w: Rosja a główne instytucje bezpieczeństwa w Europie, Carnegie Center, Moskwa 2000.

³⁸ Por.: Problemy z ekologią, „Biullyn Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie”, op. cit.

³⁹ Por.: M. Cichocki, O. Osica, T. Paszewski. Ocena prezydencji Szwecji w UE. Styczeń-czerwiec 2001 r. „Raporty i Analizy” 2001, nr 7. Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2001, s. 5-6.

Directions and Possibility of Co-operation between Poland, Lithuania and Kaliningrad in the Context of European Integration

(Summary)

For Poland, Lithuania as well as all the European Union the district of Kaliningrad is an integral part of the Russian Federation. Its isolation from the main body of Russia, through the territory of Lithuania, seems to be both an impairment and an opportunity for Kaliningrad. The changing economic environment of its neighbor countries (Poland, Lithuania) seems to reveal more and more differences in the level of development between the district and its neighbors. One of the ways to overcome this growing gap would be to give Kaliningrad a role of „the pilotage region in the cooperation between the RF and the EU in XXI century”.

The general assumption of this concept is contained in „The strategy for development of the relations between the Russian Federation and the EU for 2000-2010”. Further steps would require a description of the optimal future economic, energetic and transport specializations in the district, which will enable its effective functioning in the new environment and will permanently bind it with transport system of the main territory of Russia. The Kaliningrad District is a priority for Russia in its regional cooperation with the EU. The main requirements of Russia in the context of the EU enlargement would include ‘no visa regime for the inhabitants of Kaliningrad area while crossing the EU borders as well as keeping the previous transit rules through the territory of Lithuania’.

The agreement on partnership and cooperation (PCA) between the EU and the RF (1997) has set up several goals to promote the trade relations, investments and the harmonic economic relations between the two sides.

The Russian-Lithuanian relations in the question of Kaliningrad are regulated by a number of bilateral agreements and encourage promoting further investments as well as building a favorable climate for foreign investments. The inter-

national community, among it the council of baltic sea states, evaluated positively the active attitude of Lithuania in the district of Kaliningrad.

The mutual relations between Poland and Russia in the same issues have been developing very well on the governmental level as well as between the nongovernmental organizations. Another platform for the cooperation and consultation with Kaliningrad was built by the Council on the Cooperation between the North-East provinces of RF with the District of Kaliningrad. Yet, the most important role for the transborder cooperation, which includes also Kaliningrad, has the Baltic Euroregion. The following regions make part of the Euroregion: in Poland – the region of the sea shore and warmińsko-mazurskie provinces, in Russia – the District of Kaliningrad, in Lithuania – Klajpeda region, in Latvia – the city and region of Liepaja, in Sweden – districts of Kalmar, Kronoberg and Blekinge, and from the side of Denmark – district of Bornholm. One of the significant facts in the mutual economic relations is the strong capital engagement of polish investors in Kaliningrad. Some 412 polish companies are already functioning in Kaliningrad, which make 32% of all the companies with foreign capital. Two other main investors are Germany and Lithuania. The chance to improve the future mutual economic ties depends mainly on promoting more favourable picture of Kaliningrad area to foreign investors. The aspirations of Russia to become a member of the World Trade Organization seem to be a very stimulating fact for the cross-border trade.